

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 2 2

УДК 330.3: 519.8

П. А. Дадашова,
аспірантка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ
М. П. Кладова,
магістр, Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

P. A. Dadashova,
PhD student, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv
M. P. Kladova,
MA student, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv

SHADOW ECONOMY IMPACT ON ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті представлено результати моделювання впливу рівня тіньової економіки на економічну безпеку України. Для проведення аналізу було використано рівень тіньової економіки розрахований на основі монетарного методу та методу збитковості підприємств поквартально. З метою вимірювання рівня економічної безпеки використано метод головних компонент, який застосовано для інтеграції в один кількісний показник основних п'яти факторів загроз економічній безпеці: зміни рівня добробуту населення, спаду виробництва, зміни демографічної ситуації, зниження інвестиційної активності та фінансові загрози. У результаті проведеного дослідження було виявлено вплив зростання тіньового сектору економіки на зниження економічної безпеки держави і розроблено ряд рекомендацій для подолання цієї проблеми.

Paper presents the modelling results of the shadow economy impact on the economic security of Ukraine. The shadow economy level measured quarterly with the use of monetary and companies loss methods was used in analysis. The principal component analysis was implemented to integrate into one quantitative indicator main economic security threats: change in wealth, production decline, change in demographic situation, investments decrease, and financial threats. As a result, the negative impact of the shadow economy development on the economic security was revealed and recommendations were developed to overcome this problem.

Ключові слова: *тіньова економіка, економічна безпека, моделювання, метод головних компонент.*

Keywords: *shadow economy, economic security, modelling, principal component analysis.*

Постановка проблеми. Тіньова економіка поняття досить неоднозначне та багатогранне. До тіньового сектору відноситься як різноманітна нелегальна діяльність так і легальна але неофіційна або формально не зафіксована. Наявність тіньової економічної діяльності стає справжньою проблемою для державного регулювання, особливо в умовах значних потрясінь, оскільки знижує фінансовий потенціал, викривлює показники розвитку та ускладнює будь-які аналітичні висновки щодо стану економічної системи. Відповідно питання дослідження тіньової економіки є особливо актуальним на сьогоднішній день. Несприятливі політичні, соціальні та економічні умови в Україні протягом 2014–2016 років, а також значна внутрішня міграція громадян з тимчасово окупованих територій, сприяли пришвидшеному зростанню рівня тіньової економіки.

Питання впливу тіньової економіки на різні аспекти розвитку держави є комплексним та потребує детального аналізу. Однак, чи не найбільш принциповим є підтримка безпеки країни в цілому, в тому числі і економічної її складової. Відтак, дослідження що презентоване у цій статті присвячене саме питанню моделювання впливу тіньової економіки на економічну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як було зазначено вище, явище тіньової економіки є важливим та актуальним для розвитку економіки держави, а відтак значна кількість вітчизняних та закордонних вчених зробили свій внесок у його дослідження. Вивченням тіньової економіки займався цілий ряд вчених-економістів та публіцистів, а також ряд інших фахівців, зокрема Варналій З. С. [3], Коркоц О. М. [4; 5], Шумська С. С. [16], Белев Б. [13], Гутман П. М. [14], Шнейдер Ф. [17] та інші. Розгляду концептуальних питань поняття тіньової економіки присвятив свої дослідження Варналій З. С. [3]. Натомість більшу увагу можливим методам її вимірювання приділяли Гутман П. М., Шумська С. С. [14; 16]. Особливо детально до визначення рівня тіньової економіки у країнах світу підійшов Шнейдер Ф. [17]. Не минули вітчизняні науковці і питання взаємозв'язків тіньової економіки з економічною безпекою [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Після аналізу праць у сфері дослідження тіньової економіки варто відзначити той факт, що науковці досі не дійшли єдиної думки щодо того, чи є тіньова економіка як така явищем негативним або позитивним. Можна відзначити такі аспекти як зростання нерівності у доходах, збідніння держави та розвиток суспільно-небезпечних напрямів діяльності які притаманні країнам з високою тіннізацією [5; 14]. Поруч з тим, є напрям думки, що обґрунтовує позитив тіньового сектору для економік, які стикаються зі значними потрясіннями, як можливості отримання гідного рівня доходів для громадян [13]. Аналогічно суперечливим і недостатньо вивченим є питання впливу тіньової економіки на економічну безпеку [11]. При цьому проблемними аспектами є різноманітність трактувань поняття економічної безпеки та складність економіко-математичного моделювання у сфері досліджень тіньового сектору та економічної безпеки через відсутність чітких однозначних вимірників.

Метою статті є представлення результатів аналізу впливу тіньової економіки на економічну безпеку України. Для досягнення поставленої мети у роботі представлено підходи до оцінки рівня тіньової економіки, визначено оптимальний метод оцінки, проведено визначення рівня економічної безпеки України, застосовано кореляційно-регресійний аналіз для виявлення впливу тіньової економіки на економічну безпеку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує багато визначень поняття «тіньова економіка», найпоширенішими серед них є трактування тіньової економіки як будь-якої економічної активності, здійснення якої відбувається поза державним обліком та відповідно без належного контролю [3]. Отже тіньова складова економіки – це система економічних відносин, функціонування якої здійснюється всупереч правовим нормам та формальним правилам господарського життя. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що тіньова економіка – це сукупність взаємовідносин з приводу організації процесу виробництва та розподілу продукції, надання послуг, один або декілька етапів яких порушує чинне законодавство та якій притаманні властивості економічної системи. Запропоноване трактування категорії «тіньова економіка» враховує наступні суттєві її ознаки: незаконний характер діяльності; наявність стійких транспортно-логістичних та інших зв'язків; наявність економічного, природного, соціального та інтелектуального потенціалу й бази його використання. Тіньова економіка в Україні пройшла складний процес історичного розвитку, від явища кримінального характеру у сфері економічних відносин до системи складних соціально-економічних процесів періоду переходу до ринкових відносин [3]. Відповідно, до основних принципів системності, можна стверджувати, що тіньова економіка є системою і при її вивченні необхідно використовувати системний підхід. Узагальнюючи наукові підходи вчених [3; 6; 14], доцільно виділити наступні властивості тіньової економіки як системи:

- взаємодія з зовнішнім середовищем, що виявляється через взаємозв'язок з офіційною економікою за допомогою легальних господарюючих структур, а також з інститутами держави і суспільства;
- структурованість, що полягає в наявності стійких зв'язків і відносин суб'єктів тіньової економіки, які забезпечують її цілісність, тобто здатність до збереження її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах;
- ієрархічність (як різновид структурованості) — чітке підпорядкування елементів нижчого рівня вищому.
- здатність тіньової економіки до самоорганізації та розвитку, участі у світових економічних зв'язках (за допомогою функціонування офшорних компаній).

Тіньова економіка на сьогодні виступає як адаптивна система. Вона здатна швидко пристосовуватися до зовнішніх впливів (дії правоохоронних, контрольних, фіскальних, наглядових та інших органів), безупинно розвивається відповідно до загальних економічних принципів [1]. Можна виділити чотири основні стадії еволюції тіньової економіки: зародження, розвиток, зрілість, занепад і зникнення, що відображають особливості як самої тіньової економіки, так і економічної системи, у рамках якої вона функціонує. Повністю ліквідувати тіньові економічні відносини не можливо. Разом з тим можна суттєво зменшити їх масштаби, обмежити найбільш небезпечні для суспільства форми [6].

В Україні розрахунки рівня тіньової економіки проводить науково-дослідницький інститут статистики Держкомстату спільно з Міністерством економіки [10], вони розробили систему моніторингу та економічного аналізу, методика охоплює п'ять методів оцінювання тіньового сектору, а саме монетарний, електричний, метод «виртати населення – роздрібний товарооборот», фінансовий метод, метод збитковості підприємств. Вищезазначені методи дають приблизну оцінку в межах охоплення ними інституційних секторів за системою національних рахунків [9]. Для покращення оцінки кінцевий результат за кожним методом зводять до єдиного інтегрального коефіцієнта тіньової економіки.

Задля досягнення мети цього дослідження, оцінки отримані державними органами було порівняно з розрахунками на основі двох методів: монетарного та збитковості підприємств. Перевагами цих методів є відносна простота реалізації та охоплення вагомими аспектами економічної системи – грошового обігу та виробництва [14]. Самостійно розраховані показники є кварталними, а відтак дають змогу більш повного аналізу у подальшому. Порівняння з офіційними даними дозволяє оцінити адекватність отриманих оцінок. Розрахунок показників згідно з обраними методами відбувався відповідно до Методичних рекомендацій рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 №123 [9].

Суть монетарного методу (Гутмана) полягає в тому, щоб визначити тенденції зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, що аналізується, до базового періоду, за який прийнято брати 1991 рік [9; 14]. Цей метод відноситься до непрямих. Рівень тіньової економіки за монетарним методом в періоді, що аналізується $T_{\text{мрт}}$, розраховується за такою формулою:

$$T_{\text{мрт}} = \frac{1 - f_t}{f_{t-1}}, \quad (1)$$

де f_t – показник відношення обсягу депозитів до грошового агрегату M2 в періоді, що аналізується; f_{t-1} – показник відношення обсягу депозитів до грошового агрегату M2 в аналогічному періоді попереднього року.

За цим методом скорочення відношення обсягу депозитів до грошового агрегату M2 у періоді, що досліджується, є свідченням тенденції до збільшення рівня тіньової економіки [9]. Отримані результати дослідження зведені до річного виміру наведені на рис. 1. Як виявилось, розраховані числові значення тіньової економіки як за методом Гутмана, так і за модифікованим монетарним методом на 5-7 % відрізняються від значень, які наведені в бюлетені «Тенденції тіньової економіки в Україні», що знаходяться в межах статистичної похибки розрахунків [10]. В цілому, за отриманими результатами рівень тіньової економіки за методом Гутмана коливається в межах 23-30 %, а якщо брати до уваги модифікований метод Е. Фейге, то тіньова економіка оцінена у діапазоні 30-35 % ВВП. Зменшення відсотку тіньової економіки за цим методом може свідчити про постійне вдосконалення технологій, що обслуговують тіньову економіку.

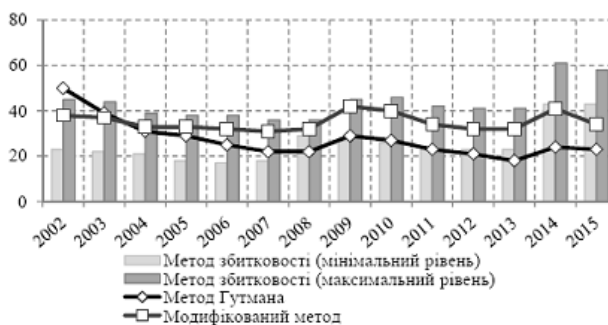

Рис. 1. Динаміка рівня тіньової економіки за монетарними методом та методом збитковості підприємств у 2002–2015 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [4; 7]

Наступний метод, який було використано для оцінки тіньової економіки в Україні – метод збитковості підприємств. Обчислення рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств полягає у визначенні граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тіньової економіки [9]. При застосуванні методу збитковості підприємств базовим є припущення, що усі збиткові підприємства за офіційними статистичними даними фактично є прибутковими і отримують тіньовий прибуток на рівні середнього прибутку підприємств з позитивними фінансовими результатами. Рентабельність збиткових підприємств дорівнює рентабельності прибуткових підприємств у періоді, що аналізується.

Граничний мінімальний коефіцієнт тіньової економіки $K_{\text{Тмін}}$ розраховується з урахуванням зазначених припущень за такою формулою:

$$K_{\text{Тмін}} = \frac{M_{\text{т}}}{\text{ВВП}_t} \quad (2)$$

де $M_{\text{т}}$ – тіньовий прибуток у періоді, що аналізується (млн. гривень); ВВП_t – обсяг ВВП у періоді, що аналізується (млн. гривень).

Граничний максимальний коефіцієнт тіньової економіки ($K_{Tmax,t}$) обчислюється з урахуванням припущення, що всі прибуткові підприємства відображають у звітах лише невикривлені дані, а всі збиткові підприємства приховують весь обсяг валової доданої вартості виробленої ними продукції, а не тільки прибуток. У цьому разі граничний максимальний коефіцієнт тіньової економіки розраховується за такою формулою:

$$K_{Tmax,t} = \frac{I_{zof,t}}{I_{Hof,t} + I_{zof,t}} \quad (3)$$

де $I_{zof,t}$ – частка підприємств що отримали збиток у поточному періоді; $I_{Hof,t}$ – частка підприємств що отримали прибуток у поточному періоді.

Таким чином, відповідно до цієї методики було розраховано рівень тіньової економіки за рівнем збитковості підприємств, що відображено на рис. 1. Варто зауважити, що отримані за перерахованими методами оцінки суттєво відрізняються між собою. Отримані за методом збитковості значення мають значні сезонні коливання, що пояснюється природою фінансової діяльності підприємств, відтак їхнє використання для подальшого моделювання доцільне за умови застосування процедур згладжування. Загалом для потреб моделювання було проведено оцінку інтегрального показника на основі усіх трьох методів:

$$T_{it} = \frac{T_{gut} + T_{mod} + T_{sr}}{3} \quad (4)$$

де T_{it} – інтегральна оцінка рівня тіньової економіки у % у період t ; T_{gut} – рівень тіньової економіки за методом Гутмана у період t ; T_{mod} – рівень тіньової економіки за модифікованим монетарним методом у період t ; T_{sr} – рівень тіньової економіки згідно з методом збитковості у період t розрахований за формулою:

$$T_{sr} = \frac{K_{n-2} + K_{n-1} + K_n + K_{n+1}}{4} \quad (5)$$

$$K_n = \frac{K_{Tmin} + K_{Tmax}}{2}$$

де K_n – середній рівень тіньової економіки за методом збитковості підприємств.

Таким чином проведена оцінка рівня тіньової економіки в Україні дала змогу отримати необхідні показники для оцінки її впливу на економічну безпеку в цілому. Однак, для застосування кількісних методів для вирішення цього завдання необхідним було також розрахувати значення рівня економічної безпеки.

Відповідно, було проаналізовано джерела за напрямом дослідження, зокрема і праці таких науковців як Коркоц О. М. [5], Недін І. В. [8] тощо та Інституту стратегічних досліджень [12]. Наразі, головними законодавчими актами в сфері національної безпеки України є Конституція України та Закон України «Про основи національної безпеки України», відповідно до якого поняття «національна безпека» трактується як захищеність інтересів громадянина, суспільства та держави в цілому, яка в свою чергу створює та забезпечує стабільний розвиток суспільства та виявляє потенційні загрози національним інтересам у різних сферах діяльності, таких як: економічна, політична, екологічна, гуманітарна, інформаційна та інші [11]. Відповідно, економічна безпека є вагомим складовою національної безпеки. Економічна безпека пов'язана з усіма елементами національної безпеки і всі вони взаємно впливають один на одного, тому важливо визначити що саме становить загрозу економічній безпеці. Загроза економічній безпеці – це сукупність реальних або потенційно можливих явищ, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в економічній сфері [11]. Саме тому, в цьому дослідженні для оцінки впливу тіньової економіки на економічну безпеку було проаналізовано можливі загрози, і отримано їхні чіткі вимірники задля визначення інтегрального показника економічної безпеки.

Зважаючи на характеристики поняття економічної безпеки та потреби аналізу, було визначено, що для оцінки рівня економічної безпеки в Україні можна використати метод головних компонент (Principal Component). Цей метод відноситься до методів багатомірного статистичного аналізу і був запроваджений Пірсоном ще на початку ХХ століття [15]. Метод головних компонентів набув своєї популярності через його властивість до зменшення розмірності даних з мінімальними втратами інформації. Цей метод допомагає виявити приховані показники (фактори), які відповідають за наявність лінійних статистичних зв'язків (кореляцій) між ними явними включеними до аналізу змінними. Метод головних компонент за своєю сутністю полягає у розрахунку сингулярного розкладу матриці вихідних

змінних. Якщо вхідними змінними є множина векторів $x_1, x_2, \dots, x_n \in R^n$ то сутність аналізу полягає у пошуку такого лінійного знайти таку лінійну комбінацію $L_k = \{a_0 + \beta_1 a_1 + \dots + \beta_k a_k | \beta_i \in R\} \subset R^n, k = 0, 1, \dots, n-1$, яка б мінімізувала суму квадратів евклідових відстаней

$$\left\| x_i - a_0 - \sum_{j=1}^k \beta_j (a_j x_i - a_0) \right\|^2$$

Результати, які отримані з використанням обраного методу дають змогу визначити чисельно інтегральний показник рівня економічної безпеки у одновимірному просторі, тобто умовну оцінку для порівняння рівня економічної безпеки між періодами.

Щоб відібрати показники для дослідження, економічна безпека була розглянута як стан економіки, при якому забезпечується захищеність економічних інтересів основних суб'єктів економічної безпеки від можливих економічних загроз. Індикатори окремих категорій загроз наведено у табл. 1.

Таблиця 1.
Індикатори загроз економічній безпеці

№	Найменування загрози	Найменування показників-репрезентантів
1	Загроза зміни рівня добробуту населення	1) Забезпеченість населення житлом на особу, м ² ; 2) Середньомісячна реальна заробітна плата за видами економічної діяльності (приріст до попереднього періоду), грн.
2	Загроза спаду виробництва	1) Реальний ВВП, млн грн; 2) Індекси промислової продукції в Україні, % до відповідного місяця минулого року; 3) Індекс виробництва продукції сільск. господарства, % до попереднього року.
3	Загроза зміни демографічної ситуації	1) Середня очікувана тривалість життя при народженні, років; 2) Коефіцієнт дитячої смертності, осіб на 1000 осіб; 3) Коефіцієнт природного приросту/скорочення населення, осіб на 1000 осіб; 4) Чистий державний міграційний рух населення, приріст % на 1000 осіб.
4	Загроза зміни	1) Частка нагромадження в сукупних витратах населення, %;

	структури доходів і витрат населення та зниження інвестиційної активності	2) Інвестиції в основний капітал на душу населення, валове нагромадження основного капіталу в розрізі видів нефінансових активів, млн на особу.
5	Фінансові загрози	1) Обмінний курс на міжбанку, грн за долар США; 2) Рівень внутрішнього боргу, % до ВВП; 3) Рівень зовнішнього боргу, % до ВВП; 4) Індекс споживчих цін (до попереднього періоду).

Джерело: розроблено авторами за даними [11; 12]

Отже, на основі перерахованих критеріїв рівня загроз економічній безпеці за складовими було оцінено загальний рівень економічної безпеки за допомогою методу головних компонент. Спершу обраним методом було оцінено рівень безпеки за кожним з перелічених п'яти напрямів поквартально з 2002 до 2015 років, згодом було об'єднано отримані оцінки для визначення загального інтегрального показника рівня економічної безпеки країни у зазначений період. Дану процедуру описано схематично на рис. 2.

Рис. 2. Поетапна схема процедури оцінки рівня економічної безпеки

Джерело: розроблено авторами

Згідно з отриманими оцінками, найвищий рівень економічної безпеки спостерігається в четвертому кварталі 2013 року, а найнижчим рівень показника був у першому кварталі 2002 року, коли лише відбувалась відбудова економічної системи після затяжної кризи та етапу початкового становлення у 90-х роках [4]. Для того, щоб краще прослідкувати за змінами економічної безпеки розглянемо динаміку отриманих оцінок, яка наведена на рис. 3.

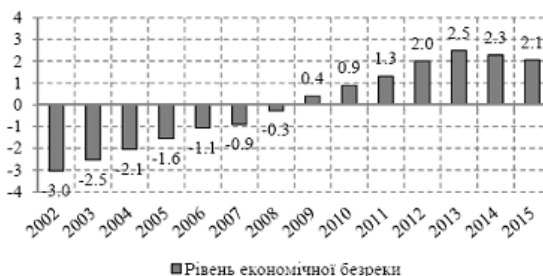

Рис. 3. Динаміка зміни рівня економічної безпеки

Джерело: розроблено авторами за даними [4; 7]

Як можна побачити з динаміки показника рівня економічної безпеки, упродовж 13 років відбувалось покращення економіки держави за багатьма показниками, хоча за останні 2 роки економічна безпека з показника умовного рівня 2,48 знизилась до 2,05, що є суттєвим і спричинено, виходячи з результатів аналізу, зниженням демографічної безпеки (відбулось значне скорочення населення), а також зниженням фінансової безпеки (зростання зовнішнього та внутрішнього боргу, високі темпи інфляції).

Після того розрахунку інтегральної оцінки рівня економічної безпеки було проведено дослідження впливу тіньової економіки на отриманий показник. Використовуючи регресійний аналіз було досліджено силу впливу рівня тіньової економіки, усередненого на основі вимірювань за монетарним методом та методом збитковості підприємств, на інтегральний показник економічної безпеки. Отримані результати наведені в табл. 2.

Таблиця 2.
Оцінка впливу тіньової економіки на інтегральний показник економічної безпеки

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність t-статистики
C	-1.428935	0.544674	-2.623467	0.0114
T_i	-5.572218	1.669779	-3.337099	0.0016
$RGDP_i$	0.755756	0.034879	21.66776	0.0000
R^2	0.914356	Статистика Дарбіна-Ватсона		1.624780

Джерело: розроблено авторами

Відповідно, на основі проведеного моделювання було отримано рівняння визначення рівня економічної безпеки:

$$Econ_Bez_t = -1.43 - 5.57T_t + 0.76RGDP_t \quad (6)$$

де $Econ_Bez$ – інтегральний показник економічної безпеки; T_t – показник тіньової економіки за розрахований на основі монетарного методу та методу збитковості підприємств; $RGDP_t$ – індекс реально ВВП до бази 2001 року.

Оцінка рівняння регресії дозволяє зробити висновок, що в Україні при збільшенні рівня тіньової економіки (розрахованої за відповідним методом) на 1 %, економічна безпека знижується на 0,56 пунктів. Однак, навіть за умови відсутності тіньової економіки та сталих умов, економічна безпека України знаходиться на досить низькому рівні. Для оцінки якості моделі потрібно звернути увагу на коефіцієнт детермінації 91 %, який свідчить про те, що частка впливу неврахованих факторів на залежну є незначною. За допомогою аналізу критерію Фішера F-статистики та ймовірності F-статистики було засвідчено адекватність моделі. Аналогічно відсутні і проблеми автокореляції, та гетероскедастичності. Крім того, проведений аналіз дав змогу визначити, що інтегрально оцінений рівень тіньової економіки має найбільш тісний зв'язок із оцінкою загрози зміни структури доходів і витрат населення та зниження інвестиційної активності.

Проведений аналіз взаємозв'язків економічної безпеки та рівня тінізації економіки показав, що не остання роль у формуванні сукупного рівня економічної безпеки належить тіньовій економіці зокрема і через її вплив на спад виробництва, зниження рівня економічної активності населення та зниження фінансової безпеки. Тому управління, в першу чергу цією загрозою дозволить поліпшити стан економічної безпеки в майбутньому. З огляду на це, для покращення стану економічної безпеки необхідно звернути увагу на всі можливі шляхи зменшення рівня тіньової економіки, а саме, виокремити основні пріоритети економічної стратегії в Україні, які сприятимуть детінізації української економіки у стратегічному вимірі [1; 2; 6]:

- стимулювання інвестиційної діяльності, в тому числі через створення стимулів використання кредитних ресурсів та результатів діяльності на інвестування, розробку більш продуктивних технологій та інноваційну діяльність;

- вдосконалення монетарної дисципліни, зокрема вагомим для розвитку економіки в цілому є доступність кредитування, чому має передувати скорочення розриву між рівнем ставок за депозитами і кредитами у відношенні до зниження рівня ставок в економіці в цілому. Це своєю чергою можливо через забезпечення стабільності умов на фінансовому ринку, посилення стабільності банківської системи, а відтак підвищення довіри до фінансових посередників.

- удосконалення системи регулювання фінансових ринків з точки зору контролю за дотриманням норм проведення фінансової діяльності, зокрема протидії непродуктивним потокам капіталу через схемні установи.

- стабілізація умов оподаткування, зокрема у частині вирівнювання податкового навантаження, створення сприятливих умов для ведення економічної діяльності через стабілізацію законодавчого регулювання системи оподаткування, спрощення системи справляння податків, підвищення ефективності діяльності з адміністрування податків [1];

- підвищення ефективності антикорупційних заходів, зокрема посилення контролю над виконанням програм та законодавства направлено на боротьбу з корупцією, спрощення системи ліцензування економічної діяльності та зниження рівня бюрократичних процедур на всіх рівнях економічної системи [6].

- удосконалення методик та повноцінне переведення системи державного регулювання на електронний інструментарій податкової звітності та закупівель.

- здійснення інших заходів спрямованих на контроль за здійсненням та виявленням корупційних правопорушень (реєстрація та ведення статистики щодо осіб які здійснили правопорушення та обмін інформацією між відомствами, захист громадян які сприяють викриттю корупційної діяльності).

Висновки. Проаналізувавши залежність між рівнем тіньової економіки та рівнем економічної безпеки можна стверджувати, що вона є дійсно суттєвою. Відтак, однією з найбільш серйозних загроз, яка виникає для національної економічної безпеки при розширеному відтворенні є саме тіньова економічна діяльність. Використання отриманих результатів на практиці дає можливість нагромадження необхідного обсягу інформації для розробки і прийняття рішень в області забезпечення економічної безпеки України. Однак, проведення подальших досліджень у напрямі оцінки рівня економічної безпеки з врахуванням ресурсно-енергетичної безпеки, форс-мажорних обставин, соціальної, інноваційної, зовнішньоторговельної складових дозволить покращити результати моделювання.

Список використаних джерел.

1. Бандурка О. М. Бюджетні процеси тінізації економіки та заходи її профілактики / О. М. Бандурка // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції з проблем боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності. — Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — 2004. — С. 15
2. Бездольний М. Ю. Державно-правовий механізм протидії корупції / М. Ю. Бездольний // Форум права. — 2009. — № 2. — С. 38–43 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09bmympk.pdf>.
3. Варналії З. С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації // К.: НІСД. — 2006. — Т. 576.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Коркоц О. М. Модель прогнозування впливу тіньової економіки на економічну безпеку регіону / О. М. Коркоц // Вісник ЧДТУ. — 2015. — № 3. — С. 106–111.
6. Коркоц О. М. Практичні аспекти зменшення тіньового сектору економіки України / О. М. Коркоц // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. — Вип. 264. — В 7 т. — Т. 1. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. — С. 263–267.
7. Національний банк України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
8. Недін І. В. Економічна безпека держави та інформаційно-технологічні аспекти її забезпечення: Монографія [Текст] / Андрій Д. А., Веклич О. О., Микитенко В. В. і ін. / Під заг. ред. Г. К. Вороновського, І. В. Недіна — К.: НТТУ «КПІ» МОН України, Вид-во Знання України, 2009. — 664 с.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки: наказ [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=4bb297a0-c900-404f-8c6f-5f76f18b1503>.
10. Тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2016 року [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі. — Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinvoiEkonomiki>. — Назва з екрана.
11. Україна 3. Про основи національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №. 39. — С. 351.
12. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України. Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358>. — Назва з екрана.
13. Belev B. The informal economy in the EU accession countries // Center for the Study of Democracy, Sofia. — 2003.
14. Gutmann P. M. The subterranean economy, redux // The economics of the shadow economy. — Springer Berlin Heidelberg, 1985. — С. 2–18.
15. Richardson M. Principal Component Analysis [Electronic resource]. — 2009. — Available at: <http://www.sdss.jhu.edu/~szalay/class/2015/SignalProcPCA.pdf>
16. Shumska S., Nezhyvenko O. Shadow economy in Ukraine: methodology and evaluation / S. Shumska, O. Nezhyvenko // Actual Problems of Economics. — 2013. — № 10 (148). — С. 74–83.
17. Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. — 2015.

References.

1. Bandurka, O. M. (2004), "Budgetary processes of the economy shadowing and measures of its prevention", *Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z problem borot'by zi zlochynnistiu u sferi ekonomichnoi diial'nosti* [Conference proceedings of the International science practical conference on the fighting economic crimes problems], Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, P. 15.
2. Bezdolnyi, M. Yu. (2009), "State law mechanism of the corruption prevention", *Forum prava* [Online], vol. 2, available at: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09bmympk.pdf> (Accessed 10 May 2016).
3. Varnaliy, Z. S. (2006), *Tin'ova ekonomika: sutnist', osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii* [Shadow economy: essence, features and legalization ways], NISD, Kyiv, Ukraine.
4. The official site of the State statistics Service of Ukraine (2016), available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 14 Sep 2016).
5. Korkots, O. M. (2015), "Model of the shadow economy impact on the region economic security forecast", *Visnyk ChDTU*, vol. 3, pp. 106–111.
6. Korkots, O. M. (2014), "Practical aspects of the shadow sector of the Ukrainian economy decrease", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: Zb. nauk. prats'*, vol. 264, pp. 263–267.
7. The official site of the National Bank of Ukraine (2016), available at: <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 13 Sep 2016).
8. Nedin, I. V. (2009), "Ekonomichna bezpeka derzhavy ta informatyjno-tehnolohichni aspekty ii zabezpechennia" [State economic security and informational technological aspects of its providing], NTU "KPI", Kyiv, Ukraine.

9. The official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2016), "Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsij rozrakhunku rivnia tin'ovoi ekonomiky: nakaz", available at: <http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=4bb297a0-c900-404f-8c6f-5f76f18b1503> (Accessed 5 May 2016)
10. The official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2016), "Tendentsij tin'ovoi ekonomiky v Ukraini u I kvartali 2016 roku", available at: <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (Accessed 4 May 2016).
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the national security of Ukraine". Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 39, p. 351.
12. The National Institute for Strategic Studies (2016), "Schodo vdoskonalennia metodolohii intehrал'noho otsiniuvannia rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Analitichna zapyska", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358> (Accessed 1 May 2016).
13. Belev, B. (2003), *The informal economy in the EU accession countries*, Center for the Study of Democracy, Sofia, Bulgaria.
14. Gutmann, P. M. (1985), "The subterranean economy, redux", *The economics of the shadow economy*, Springer Berlin Heidelberg, pp. 2–18.
15. Richardson, M. (2009), "Principal Component Analysis", [Online], available at: <http://www.sdss.jhu.edu/~szalay/class/2015/SignalProcPCA.pdf> (Accessed 4 Jun 2016)
16. Shumska, S. and Nezhyvenko, O. (2013), "Shadow economy in Ukraine: methodology and evaluation", *Actual Problems of Economics*, vol. 10 (148), pp. 74–83.
17. Schneider, F. (2015), "Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments".

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.

